

חינוך לקוסמופוליטיות: טיפולוגיה של הגישות, הביקורת בספרות וחשיבה חדשה על המושג

אלי וינוקור*

מילות מפתח: אזרחות עולם, קוסמופוליטיות, חינוך לאזרחות גלובלית, גלובליזציה

<https://doi.org/10.54301/QPFO7642>

החולקת היסטוריה, תרבות, לאום וחזון משותפים, ואילו היום מושגים, כגון היברידיזציה תרבותית, גיוון, רב-תרבותיות, זכויות של מיעוטים, פוליטיקה של זהויות, זכויות אדם ועוד, מעלים את הצורך בחשיבה על צורות פוסט-לאומיות חדשות של אזרחות שמדלגות מעל למדינת הלאום ויוצרות מחויבות לצורות חדשות של התארגנות אזרחית ותרבותית (Delanty, 2009).

אין זה פלא, אפוא, כי הקוסמופוליטיות הפכה לאחרונה לאחד ממוקדי הדיון המחקרי הערים ביותר בקרב מדעי הרוח ומדעי החברה (ראו, בין השאר: Brown & Held 2010; Delanty, 2012). במקביל, תיאוריות קוסמופוליטיות מפותחות נידונות בהרחבה גם בשדה החינוכי (לדוגמאות בולטות ראו: Hansen 2017).

עם זאת, העיסוק הגובר בקוסמופוליטיות גבה גם מחיר מסוים. עיון בספרים ובמאמרים שראו אור בתחום, יעלה עשרות הגדרות של המושג (לטיפולוגיות כלליות ראו: Delanty, 2009; Kleingeld & Brown, 2011, pp. 18-50. לטיפולוגיות בתחום החינוך: Hansen, 2017) עד כי "מרוב עצים, קשה לראות את היער". על כן, בדברים שלהלן אדלה מהספרות את העקרונות המרכזיים הרלוונטיים לעיסוק חינוכי בתחום.

טיפולוגיה של הספרות

בקליפת אגוז יביא תכלול (אינטגרציה) של ההשקפות הקוסמופוליטיות לכל הפחות לשלוש דרישות כלפי אזרח העולם.

א. **מחויבות ודאגה לאחר.** קוסמופוליטיות מבקשת מכל אדם לכלול את הזולת במערכת שיקוליו, להיות מסוגל "לשים את עצמי בנעלי האחר" (Nussbaum, 1996), להתעניין בתרבותו (Hannerz, 1990), לנהל עימו דיאלוג, גם אם יש סתירות מהותיות במערכות הערכים שלנו (Appiah, 2008, 2010), ואף לדאוג לזכויותיו או לצרכיו. דאגה זו ראוי שתתרחב מעבר למעגלי הדאגה הקרובים של האדם (Nussbaum, 1996). בהקשר זה, הקוסמופוליטיות מוגדרת כטרנספורמציה בערכיהם של הנפגשים במרחב פיזי או מדומיין (Delanty, 2009), או כ"התגברות על האחרות של האחר" (Beck, 2002, p. 18).

קוסמופוליטיות, היונקת מהמילה היוונית קוסמופוליטיס (אזרח העולם), היא תיאוריה אתית וסוציו-פוליטית, הרואה בכל בני האדם אזרחים בקהילה אנושית אחת. זוהי תפיסה נורמטיבית ביסודה, היוצאת מתוך נקודת הנחה שכל אדם הוא אזרח העולם ומתוך כך הוא "חב נאמנות לקהילה הכלל עולמית של בני האדם" (Nussbaum, 1996, p.4), בין כמטאפורה ובין כקריאה לפעולה פוליטית בפועל. החינוך לקוסמופוליטיות (ראו למשל: Hansen, 2017; Nussbaum 1996; Todd, 2009), שבו מתמקד ערך זה, הוא עיבוד של השקפה זו לתגובה חינוכית, המבקשת, בין היתר, להתמודד עם האתגרים שמולידה הגלובליזציה מתוך שאיפה לנתב את היכולה (הפוטנציאל) הגלומה בה לכיוון שיטיב יותר עם כלל תושבי העולם.

כל כך על שום מה? כל כך על שום שאנו חיים ב'חברת סיכון', בניבו של הסוציולוג הגרמני אורליך בק, המתאפיינת בכך שהאנושות מביאה על עצמה סיכונים חדשים כדוגמת משבר אקולוגי, טרור, חוסר שוויון כלכלי, אבטלה גואה, פגיעה מהותית בזכויות אדם ועוד (Beck, 2002). כדי להתמודד עם הסיכונים האלה בצורה מושכלת, טוען בק, עלינו לאמץ נקודת מבט חדשה – נקודת מבט 'קוסמופוליטית' (בק, 2012).

לדעתו של בק, עידן הלאומיות טרם הסתיים, אך האנושות כבר נכנסה אל שלב מעבר, המתאפייין בקישוריות מעבר למסגרת הלאומית, גם אם עדיין לא ניתן לחמוק מהשפעת ההיבט הלאומי על חיינו. מצב חדש זה מחייב אימוץ של פרדיגמה מחשבתית שונה, המסוגלת להתמודד באופן יצירתי עם מצב מורכב של 'גם וגם' ולזכות לביסוס אמפירי במסגרת "מדעי חברה ומדינה קוסמופוליטיים חדשים" (בק, 2012, עמ' 28).

התמורות שעובר מושג האזרחות בימינו הן דוגמה לכך. בעבר המושג 'אזרחות' אפייין קהילה פוליטית ברורה ותחומה,

* ד"ר אלי וינוקור הוא סגן הנשיא לאסטרטגיה, לפיתוח אקדמי ולבינאום במכללה האקדמית גורדון לחינוך בחיפה וראש החוג לחינוך חברתי-קהילתי שם.

- ב. **הביקורת הקהילתית.** קהילתנים טוענים שאתיקה פורחת במרחב תחום, בין אנשים החולקים היסטוריה, תרבות וקהילה משותפים 'גדושים' (Walzer, 1994). לטענת וולצר, גם אושר וחיים מלאי משמעות הם מושגים הנדונים במערכות יחסים קורקטיות. כיצד ייראו חיים בעלי משמעות בקהילה גלובלית, אמורפית שחבריה אינם חולקים זה עם זה כל היסטוריה, תרבות או מחויבות משותפת? לשיטת וולצר, אלה יקרו ברגע שבו תיבחן מחויבותם ההדדית של חברי קהילה כזו.
- ג. **הביקורת הדתית.** הניסיון לשרטט רשימה של 'ערכים ומאפיינים אוניברסליים' או לבסס 'חזון של טוב' על בסיס ערכים סוקראטיים והסתמכות על טיעונים אמפיריים ואובייקטיביים – יוצא חוצץ כנגד תפיסות דתיות רבות. על אף שהגים שדוגלים בהשקפות קוסמופוליטיות שואפים, כביכול, 'לדור בנעלי הזולות', השקפותיהם אינן רגישות לעובדה שאנשים רבים שואבים את חזון הטוב שלהם מתפיסתם הדתית, שמתנגשת עם תפיסות רציונליסטיות מערביות אינטלקטואליות (Alexander, 2015). כתוצאה, הקוסמופוליטיות אינה מתקבלת בחלקים רבים בעולם למרות נחיצותה באזורים אלו.
- ד. **הביקורת התרבותית.** הוגי הקוסמופוליטיות הואשמו בקידום ערכים של נאורות כמו הומוגניות של תרבויות, עיליתנות (אליטיזם), מושבנות (קולוניאליזם) ואירוצנטריות (Delanty, 2008; Kymlicka & Walker, 2012; Werbner, 2008). חלק מהמבקרים הציעו להכיר בקשרים המקומיים כמהותיים ליכולת בני האדם לטפח תשקופת (פרספקטיבה) קוסמופוליטית (Appiah, 2010), שהיא "הפרספקטיבה הקוסמופוליטית דורשת ומערבת את אותם השורשים שמעליהם היא מבקשת להתעלות" (Kymlicka & Walker, 2012, p.1). על כן, הקוסמופוליטיות הופכת "באופן פרדוקסלי גם אוטופית וגם דיסטופית". היא אוטופית בציפייתה לכינון מדינה דמוקרטית גלובלית, אך דיסטופית ב"דיכוי גיוון תרבותי ולשוני ובאופן שבו היא פותחת את הדלת לאימפריאליזם" (שם, עמ' 3).
- ה. **הביקורת החינוכית.** בתי ספר ציבוריים שירתו תמיד מטרות לאומיות. מראשית ימי המדינה בתי הספר פעלו להעצמת תכלול (אינטגרציה) לאומי ותרבותי במטרה להוליד קהילה אזרחית לאומית המאוחדת סביב אמונות, אידיאלים ומנהגים משותפים (Parker, 2011). החינוך לאזרחות במדינה דמוקרטית נתפס אפוא כמסד לסוציאליזציה של אזרחים מודעים ופעילים. מדוע מדינת הלאום תסכים לשלב בתוך 'המכשירים' לשימור אופייה הייחודי, רכיבים קוסמופוליטיים שנתפסים לרוב כמכרסמים באותה ייחודיות בדיוק?
- מבחינה פילוסופית, הביקורת מאתגרת את הניסיון 'לטפח אנושיות', שכן גישות קוסמופוליטיות מתעלמות מ"ההיבטים האנושיים מאוד שמתוכם נובעים מעשינו הלא-אנושיים" (Todd, 2011).
- ב. **פתיחות רפלקטיבית, גמישות מחשבתית ומוכנות לשינוי הדדי.** כדי ליצור את התנאים למפגש ראוי בין אדם לאדם, חובה שתהיה לצדדים השונים גמישות מחשבתית בסיסית שתאפשר להתמודד ברצינות עם השקפות עולם שונות וסותרות, כמו גם מסוגלות ובגרות לערוך רפלקציה כנה על מפגש שכזה, ובכלל זאת גם מוכנות לשינוי ההדדי שרפלקציה כזו יכולה להוליד (Hansen, 2017). דרישה זו מתבטאת בכתיבתם של הוגים המשתייכים לזרמים הנורמטיביים יותר של הקוסמופוליטיות, לאמור: הקוסמופוליטיות המוסרית, התרבותית, הסוציולוגיות ובמידה מסוימת גם הפוליטית. אליהם מצטרפים ההוגים המשתייכים לקוסמופוליטיות האנתרופולוגית המבקשים לזהות מגמות כאלו בשדה ובקרב בני תרבויות שוליים (Werbner, 2008).
- ג. **נקיטת פעולה מעשית לשינוי מציאות.** מעורבות מעשית בקידום צדק ברמה האישית, ברמה הקהילתית, ברמה הלאומית וברמה הבינלאומית.
- הקוסמופוליטיות הפוליטית (Held, 1995) קוראת לקידום חוקים, מערכות פנים-מדיניות, אזרחיות ובין-לאומיות, אשר יגנו על זכויות אזרחי עולם במדינותיהם ובמהלך תנועתם ממדינה למדינה. בצידה, הקוסמופוליטיות הכלכלית מבקשת לאפשר לכמה שיותר ציבורים בעולם לחיות חיים שהם עצמם מגדירים כראויים (Sen, 1993). הקוסמופוליטיות התרבותית הביקורתית מציעה דרכי התנגדות חלופיות לחתירה תחת הסדר המערבי הלא שיווני (Bhabha, 1994). לאלה ניתן להוסיף קריאה למהלכים פילנטרופיים וממשלתיים הנובעים מההכרה במחויבות ובאחריות לזולת, שמטרתן להרחיב את נוכחות הצדק בחייהם של אזרחי העולם (Singer, 2004; Beck, 2007; Cheah, 2006).

ביקורת על הקוסמופוליטיות

ככל רעיון נורמטיבי המבקש למצוא מקום בשדה החינוך, השיח הקוסמופוליטי אינו חף מביקורת, במיוחד בנוגע לפער שבין רעיונות נעלים למציאות יום-יומית, ובאופן קונקרטי יותר לאתגרים שמציב החינוך לקוסמופוליטיות בפני זהות קבוצתית ופרטנית.

א. **הביקורת הפוליטית.** למרות הניסיון לטעון כי קוסמופוליטיות היא הריאליזם של ימינו (Held & Brown, 2010), האזרחות הלאומית עדיין דומיננטית, במיוחד לנוכח אתגרי השעה הכלכליים והפוליטיים, המביאים להקצנת השיח כנגד אחרים בחברה. לביקורת זו מצטרפת ביקורת המשגתית, ולפיה השקפות נורמטיביות על אזרחות גלובלית הן א-פוליטיות ביסודן. איזה מצע משותף יאחד לכדי קהילה פוליטית אחת תושבים שלהם שפה, אינטרסים, אתגרים ואף פלטפורמה פוליטית שונים (Miller, 2011)?

השיח במקצועות ההיסטוריה והאזרחות, כך שיאפשרו הבנה מחודשת ועמוקה יותר של התהליכים שהביאו להיווצרותן של אומות ודתות והרחבת השיח על אזרחות מעבר להקשר הלאומי המצומצם.

כך למשל, בהקשר ההיסטורי ניתן לתת דגש על האופן שבו היבטים קוסמופוליטיים או א־קוסמופוליטיים באים לידי ביטוי בטקסטים של האבות המייסדים של אומה נתונה, כמו גם על הפער בין הצהרות על נייר לבין מעשים בשדה. דוגמה בולטת בזירה הישראלית יכולה להיות דיון במגילת העצמאות והערכים הקוסמופוליטיים שנובעים ממנה אל מול אתגרי המדינה בהגשמת מושגי השוויון והצדק ביחס לציבורים יהודים ולא יהודים, וכן במידה שבה עוסקים בכך בלימודי האזרחות (ימיני, 2015).

דוגמה נוספת יכולה להיות בחינת ערכיה של תרבות או דת מסוימת מתוך פריזמה פרשנית שמבקשת להבליט את הערכים המוסריים שמכוננים אותם. הסתכלות בכתבי יסוד קאנוניים דרך פרשנות קוסמופוליטית יכולים להעיד על חשיבות השוני, הדיאלוג והכבוד ההדדי, דווקא מתוך השורשים הדתיים הייחודיים של אומה נתונה. הגותו של הרב ד"ר יונתן זקס, רבה הראשי של אנגליה לשעבר הוא ביטוי בולט לכך בנוגע לדת היהודית (Sacks, 2004). לדידו של זקס, הדרך המרכזית להצדקת קיומם של חיים יהודיים בימינו כרוכה בהבנה עמוקה של כתבי הקודש היהודיים וההיסטוריה היהודית. המשנה במסכת סנהדרין שואלת "מדוע נברא האדם יחידי?". והיא עונה: "שלא יאמר אדם לחברו אבא גדול מאביך" (משנה, סנהדרין, ד, ה). זקס טוען שהדבר נעשה כדי ללמדנו על כך שעוד לפני שהיה אברהם, היה אדם. על כן כל בני האדם ראויים לכבוד ולהערכה, שהרי הם כולם בניו של אדם. זאת ועוד, כפי שהיהודים נרדפו לאורך דורות וסבלו מאי-כבוד לשוני, כך כיום על היהודים להתרחק מהתנשאות על הזולת ולעמוד דווקא על חשיבותו של השוני ועל ההגנה עליו מפני המבקשים לבטלו. הבנה עמוקה של החזון היהודי שעליו שמר העם לאורך דורות, יכולה לסייע לתלמידים להכיר בקיום של חזונות מקבילים ושונים בדבר הדרך הראויה לחיות ולהיות מסוגלים לנהל דיאלוג מכבד עם מאמיניהם (Vinokur, 2022).

קוסמופוליטיות יכולה לבוא לידי ביטוי גם בצורות של חינוך לאזרחות שמבקשות לעודד השתתפות אזרחית ברמה המקומית, ובד בבד להתייחס גם להשלכות מעשינו כאזרחי מדינה מסוימת על אחרים שאינם משתייכים לקבוצת ההשתייכות הפוליטית שלנו. לצד זאת, כדי לקדם קוסמופוליטיות ברמה המקומית חוקרים הציעו לשלב בכיתות בין קבוצות הטרוגניות במקום להפריד ביניהן; לעודד את יכולת הילד ליישם את הערכים והחוקים של השתתפות דמוקרטית בין קהילות; להעמיק חקור על זכויות אדם באמצעות התבוננות במקרי מבחן בחברות אחרות מנקודת מבט 'פנימית'; לפתוח תוכניות להחלפת משלחות של תלמידים כדי להכיר את המציאות הפוליטית במדינות

הניסיון ההומניסטי לטפח בילדים תמונת אנושיות אידיאלית, 'משותפת' כביכול, מתעלם מהדחפים האלימים שמפעמים בקרבם ובסביבתם, ומציגים מצג שווא פשטני של המציאות. חינוך קוסמופוליטי ראוי שיקדם חינוך שמודע לאי-השלמות של האדם והחברה ואף למורכבות ולהיבטים המטרידים שטמונים ביחסים הבין-אישיים.

ביקורת נוספת נוגעת לאתגר 'חומר הדלק': מהם הזרז, המניע, המוטיבציה, שיגרמו לילדים לרצות לממש מבחירתם ומרצונם החופשי את הערכים הנעלים שאליהם קוראים הוגי הקוסמופוליטיות? (Vinokur, 2018)?

קוסמופוליטיות מושרשת

הניסיון לגשר בין המתח שבין השקפות פתוחות כמו הקוסמופוליטיות לבין השקפות סגורות כמו דתיות, לאומיות, קהילתנות, הביא להיווצרות של מושג ביניים, המגשר בין שתי ההשקפות המתחרות. החינוך ל'קוסמופוליטיות מושרשת' (rooted cosmopolitanism), כפי שכונה בספרות (Vinokur, 2018), מהווה ההזמנה להתבונן בקוסמופוליטיות מתוך פריזמה של תרבות קונקרטיה במקום ממבט על מתנשא ומנותק הקשר.

אפיה, מהראשונים לעסוק במושג מבחינה חינוכית (Appiah, 2008), הגדירו כ'אוניברסליות + שוני' והציע כי נאמנות האדם לתרבותו אינה סותרת את הקוסמופוליטיות ואף מסוגלת להצמיח מחויבות וכבוד עמוקים לשוני. במהלך השנים צמחו להמשגה זו מגוון מקבילות, כגון 'קוסמופוליטיות מקומית', 'קוסמופוליטיות מעוגנת', 'קוסמופוליטיות ממוקמת' ו'קוסמופוליטיות מוטבעת'. אך המשמעות נותרה דומה – הכרה במחויבות המוסרית כלפי כל בני האדם תוך הדגשת המקור התרבותי/המקומי/הלאומי שמתוכו נובעת מחויבות זאת (Kymlicka & Walker, 2012, p. 3). בתפיסות שורשיות אלה, מושגים כמו 'גיוון תרבותי' ו'משילות עצמית/מקומית/לאומית' הועדפו על פני מושגים כוללניים וחסרי רגישות לשוני, שזוהו בעבר עם הקוסמופוליטיות, כמו 'משילות גלובלית' או 'תרבות גלובלית משותפת'.

לטענת תומכי הגישה, חינוך לקוסמופוליטיות, היונק מערכיה ההיסטוריים, התרבותיים או הדתיים של תרבות ייחודית, עשוי לסייע למחנכים לקדם ערכים כלל אנושיים בתוך זירה חינוכית מקומית (Hansen, 2017; Nussbaum, 2011; Vinokur, 2018). גישה שכזאת יכולה לשמש גשר בין דתות שונות באמצעות טיפוח ערכים קוסמופוליטיים כפתיחות, דיאלוג, דאגה ואחריות לאחר, מתוך הדת ולא מחוצה לה.

קוסמופוליטיות מושרשת במערכת החינוך

חינוך לקוסמופוליטיות יכול לבוא לידי ביטוי בזירה המקומית בצורות שונות. דוגמאות נפוצות בספרות כוללות את הרחבת

Brown, G. W. & Held, D. (2010). *The Cosmopolitanism Reader*. Polity Press.

Cheah, P. (2006). *Inhuman Conditions: On Cosmopolitanism and Human Rights*. Harvard University Press.

Delanty, G. (2009). *The Cosmopolitan Imagination: The Renewal of Critical Social Theory*. Cambridge University Press.

Delanty, G. (2012), Introduction: the emerging field of cosmopolitan studies. In G. Delanty (ed.), *Handbook of Cosmopolitanism Studies* (pp. 1-8). Routledge.

Hannerz, U. (1990). Cosmopolitans and locals in world culture. *Theory, Culture and Society*, 7, 2, 237-251.

Hansen, D. T. (2017). *The Teacher and the World: A Study of Cosmopolitanism as Education* (2nd edition). Routledge.

Held, D. (1995). *Democracy and the Global Order: From the modern state to cosmopolitan governance*. Stanford University Press.

Kleingeld, P. & Brown, E. (2011). Cosmopolitanism. In E. N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2011 Ed.).

Kymlicka, W., & Walker, K. (2012). *Rooted Cosmopolitanism: Canada and the World*. University of British Columbia Press.

Miller, D. (2011). *The Idea of Global Citizenship*. Nuffield College, Oxford University.

Nussbaum, M. C. (1996). Cosmopolitanism and patriotism. In M., C. Nussbaum & J. Cohen (eds.), *For Love of Country: Debating the limits of patriotism* (pp. 3-21). Beacon Press.

Nussbaum, M. C. (2011). *Teaching patriotism: Love and Critical Reform*. University of Chicago Public Law & Legal Theory Working Paper No. 357.

Osler, A., & Starkey, H. (2010). *Teachers and Human Rights Education*. Trentham Books Ltd.

Papastephanou, M. (2011). *Eccentric Cosmopolitanism and a Globalized World*. Paradigm.

Parker, W. C. (2011). International education in US public schools. *Globalisation, Societies and Education*, 9, 3-4, 487-501.

Roth, K., & Burbules, N. (2011). Special issue: Philosophical perspectives on cosmopolitanism and education, *Educational Philosophy and Theory*, 43, 3, 205-316.

Sacks, J. (2004). *The Dignity of Difference*. Continuum.

Singer, P. (2004). *One World: The ethics of globalization*. Yale University Press.

Todd, S. (2009). *Toward an Imperfect Education: Facing Humanity, Rethinking Cosmopolitanism*. Paradigm Publishers.

Vinokur, E. (2018). Cosmopolitan education in local settings: Toward a new civics education for the 21st century. *Policy Futures in Education*, 16, 8, 964-984

Vinokur, E. (2022). Education toward Rooted Cosmopolitanism Viewed from a Religious Prism: The Case of Rabbi Ashlag's Social Altruistic Doctrine. *Religions*, 13, 10, 933.

Walzer, M. (1994). *Thick and Thin: Moral arguments at home and abroad*. University of Notre Dame Press.

Werbner, P. (2008). *Anthropology and the new cosmopolitanism: Rooted, feminist and vernacular perspectives*. Berg.

שונות וליידיס תוכניות מוסדיות ודו־צדדיות בשיתוף האו"ם (Archibugi, 2012).

עוד בהקשר החינוך לאזרחות, אוסלר וסטארקי (Osler & Starky, 2010) ביקשו לתת דגש רב יותר בתוכניות הלימודים על הרחבת התפיסה של תלמידים מעבר לגבולות נקודת הייחוס הלאומית הצרה. לטענת אוסלר וסטארקי, לנוכח השפעות הגלובליזציה ולנוכח העובדה כי הזירה המקומית הפכה כיום למגוונת מאוד מבחינת תרבותית, בימינו יש צורך להגדיר את החינוך לאזרחות קוסמופוליטית כצורה החדשה של חינוך לאזרחות. מטרת החינוך הקוסמופוליטי, אם כן, היא לאפשר לתלמידים לקשור בין הקונטקסט המקומי שלהם לבין קונטקסט רחב יותר – ובכלל זאת, הבנה רחבה יותר של המושג 'זהות לאומית' והכרה בכך שהזהות הלאומית שלך יכולה להיתפס באופן שונה על ידי אנשים שונים. האתגר המרכזי של החינוך לקוסמופוליטיות, כפי שאוסלר וסטארקי רואים אותו, הוא קבלת אחריות משותפת לעתיד המשותף שלנו ולפתרון הבעיות המשותפות שלנו. לטענתם, דווקא בשל הגלובליזציה עולה הצורך לצייד את דור העתיד בידע, בכישורים ובגישות שיאפשרו לו לשחק תפקידי מפתח בזירה המקומית והעולמית גם יחד.

לטענתם, זהות בני הנוער כיום היא רב־גונית ודינאמית, המשלבת השקפות עולם מקומיות, לאומיות ובין־לאומיות. לפיכך, החינוך לאזרחות מקומית צר מלהכיל את החוויות והזהויות האישיות שלהם. לעומת זאת, חינוך לאזרחות קוסמופוליטית המקדיש מקום מרכזי לשלום, לזכויות אדם, לדמוקרטיה על־לאומית ולפיתוח עולמי, מסוגל להקנות לצעירים מסגרת מושגית שתאפשר להם להביט בעצמם כעל אזרחים בעלי זכויות וחובות מקומיות וגלובליות.

המקורות

ימיני, מ' (2015). *מקומיות, קוסמופוליטיות ואינטרנציונליזציה בחינוך*. מאגנס.

Alexander, H. A. (2015). *Reimagining Liberal Education: Affiliation and Inquiry in Democratic Schooling*. Bloomsbury.

Appiah, K. A. (2008). Education for global citizenship. *Yearbook of the National Society for the Study of Education*, 107, 1, 83-99.

Appiah, K. A. (2010). *Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers*. W. W.

Archibugi, D. (2012). Cosmopolitan democracy: a restatement. *Cambridge Journal of Education*, 42,1, 9-20.

Beck, U. (2002). The cosmopolitan society and its enemies. *Theory, Culture & Society*, 19, 1-2, 17-44.

Beck, U. (2007). The cosmopolitan condition: why methodological nationalism fails. *Theory, Culture & Society*, 24, 7-8, 286-290.

Bhabha, H. (1994). *The location of culture*. Routledge.